

Kollár Csilla

BÉKEBELI GAZDAGSÁG ÉS HÁBORÚS ÍNSÉG
AZ 1916-OS KORONÁZÁS DÍSZMAGYAR
ÖLTÖZETEIRŐL

I. Ferenc József hosszú uralkodása a király 1916. november 21-i halálával ért véget. Az első megrendülésből felocsúdva fontossá vált, hogy az uralkodócsalád és a nemzet, ha csak kis időre is, de félretegye gyászruháját és haladékot nem ismerő gyorsasággal készüljön az új király, Károly megkoronázására. Javában zajlott a nagy háború, így a folytonosság, a monarchia nyújtotta állandóság és a biztonságérzet fenntartása különösen fontos volt. Azonnal meg is kezdték a felkészülést a Budán tartandó koronázásra, melynek időpontját december 30-ára tűzték ki.

Felbolydult Budapest és Bécs is, hiszen sok szervezést és nagy körütekintést kívántak az előkészületek. A háborús helyzet nem csak az ünnep fényét tompította, hanem bizonyos termékek, alapanyagok beszerzését is lassította vagy ellehetetlenítette, és különösen megnehezítette az ünnepi öltözetek összeállítását. A fennmaradt tárgyak, fényképek és a sajtóban megjelent híradások alapján képet alkothatunk a háborús nehézségekről, de a nemesség pompaszeretetéről, nemzeti és családi hagyományairól, és olykor még áldozatkészségéről is. A magyar arisztokrácia fontos szerepet vállalt a koronázás sikeres megrendezésében, és eleget tett kötelességének azzal, hogy segítette az új király uralkodóvá emelését a Szent Koronával és a koronázási paláttal, s az esemény méltó megünneplését.

A koronázási palást 1031-ben Szent István és felesége ajándékaként került Székesfehérvárra. Az eredetileg miseruhaként használt kvalitásos hímzéssel és összetett képi programmal ellátott paramentumot később alakították át a magyar királyok koronázó palástjává. IV. Károly, akárcsak elődje magyar tábornoki díszegyenruhája fölé öltötte fel, miután felesége, Zita királyné a tradíciónak megfelelően néhány apró, javító öltést végzett rajta. Az 1867-es koronázás előtt Erzsébet királyné is eleget tett ennek a hagyományos királynéi feladatnak. Bár a történelem folyamán megszokott volt, hogy a Habsburg uralkodók magyar viseletet öltenek magyar királlyá koronázásukkor, I. Ferenc József sohasem viselt magyar díszöltözetet. Ha magyar királyi címét igyekezett kiemelni, mindig a Szent István Rend díszöltözetében örököltette meg magát. Hasonlóan járt el az új király is, és került a jellegzetesen magyar nemzeti viseletet.¹ Zita királyné öltözetét viszont

1 A Koronázási Album szerint 1916. december 28-án Károly magyar díszruhát viselt, amikor a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket a királyi lakosztályokba szállították. Koronázási album. Szerk. Herczeg Géza – Molnár Ferenc. Bp. 1917. 35.

1. kép

Eszterházy Miklósné Andrássy Irma ruhájának uszálya. A minta alapján készült a királyné koronázási ruhájának hímzése. Weinwurm Antal felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: XT158.

a magyar nemesi díszöltözet hatása alatt Magyarországon, magyar kezek készítették. A Koronázási Albumban leírtak szerint az előkészületek közben a palotahölgyek döntöttek úgy, hogy a királyné számára koronázási öltözetet készíttetnek.² Szándékukról értesítették a királynét, aki meghatottságában azt is kifejezte, hogy tradicionális magyar ruhát szeretne. A 17. század óta ismerjük azokat a formai követelményeket, melyeknek egy „tradicionális magyar ruhának” meg kell felelnie. A nemes hölgyek viselete sokat változott az évszázadok alatt. Szabásuk, díszítésük módja, a felhasznált anyagok jellege és forrása idomult a divat, a társadalom és az életmód változásaihoz, az alapvető formai jellegzetességek azonban változatlanok maradtak. A női díszmagyar szoknyáját eredetileg kerekre szabták, a rangos események alkalmával érvényes udvari előírások hatására alakult ki uszályos változata. A felsőrész, mely kezdetben vállból és az alatta viselt ingvállból állt, a 19. századra ruhaderékká alakult, vagyis az ujjakat és elejének az ujjak anyagával rendszerint megegyező betétjét a korábban különálló darabként viselt vállhoz varrták. A felsőrész fő jellegzetessége, hogy elől közepén fűzéssel díszítették, s kezdetben itt is záródott. A viseletet a szoknyára boruló kötény és viselőjének családi állapotától függően párta vagy főkötő tette teljessé. A fejdíszhez fátylat is illesztettek. Az 1916-os koronázáson nem csupán a hideg téli időjárás miatt öltöttek mentét a hölgyek. A férfiak által viselt felsőkabát formai jellegzetességeit magán viselő női változat a millenniumi ünnepségek idején vált a női díszöltözet elengedhetetlen részévé. Zita királyné ruhájának elkészítéséhez eredeti mintát kerestek a hölgyek, és meg is találták azt egy Mária Terézia korabelinek tartott ruhában, mely Esterházy Miklósné Andrássy Irma

² Koronázási Album i. m. 36.

2. kép

Készül a királyné ruhája. Oesterreichs
Illustrierte Zeitung, 1917. január 8. 314.

tulajdonában volt. Osztrák sajtóhírek szerint a zöld bársonyruha eredetileg a de Ligne családtól származott, és öröklés útján került az Esterházyakhoz.³ A díszruha szoknyája a 18. század divatjának megfelelően csípőben kiszélesedett, hosszú uszályát körben és a végén egy nagyobb sávban stilizált növényi elemeket, főként leveleket, indákat felsorakoztató fémszálas hímzés díszítette. (1. kép) A királyné ruhájának megtervezésekor elsősorban a hímzések mintáját használták fel, mely alapján Bazala Béláné iparművész készítette el az előrajzokat. A hímzés kivitelezésére az Országos Magyar Háziipari Szövetséget kérték fel. A szoros határidő miatt a ruhaderék hímzését a pozsonyi Izabella Háziipari Egyletre bízta. A *Budapesti Hírlap* szerint már december 10-e előtt megkezdtek a munkát a királyné ruháján az Országos Háziipari Szövetség Bálvány utca 24. alatt lévő műhelyében. Az öltözet Batthyány Lajos gróf feleségének irányítása alatt készült, a szoknyán tizennégyen dolgoztak, tizen rendes alkalmazottak, négyüket pedig az állami úri ipariskola igazgatónője jelölte ki (2. kép). A hímzőnők fáradtságos és hajsolt munkájáról még egy vers is megjelent a sajtóban a *Királyné ruhája* címmel. „Szép királyné szép ruhája, / Aranyhímmel varrva ... / Dolgos asszony, szorgos asszony, – / Hatvan szegény magyar asszony / Öltögetett rajta. // Fényes szemek kísérték a / Fonál szép futását, / Akarták a fehér kezek / Szírmot táro szép virágba / Való fordulását. // Síró magyar nótaszóval / Hajoltak fölébe, / Egy-egy sóhaj, egy-egy könyvet, / Megannyi szép drága gyöngyöt, / Hímeztek beléje. // Szép királyné szép ruhája / Aranyhímmel varrva, / Dolgos asszony, szorgos asszony, – / Hatvan szegény magyar asszony / Öltögetett rajta ...”⁴

A háromféle arany fémszálból készült hímzést fehér selyemalapra készítették. Az újságok szerint nagyon szépen érvényesül majd az eredeti zöld bársonyruha és az új fehér selyem öltözet összhangja, amikor egymás mellett is megcsodálhatja őket a közönség, hiszen Esterházy hercegné, Andrassy Irma, aki a királyné uszályát viszi majd, az eredeti Mária Terézia korabeli darabot fogja viselni. Tizenöt kilogramm aranyra volt szükség

3 Reichspost, 1917. május 12. 9.

4 Farkas Imre verse. A Társaság 3. (1916) 51. sz. 9.

3. kép

Zita királyné felpróbálja a koronázási ruhát. Illustrierte Kronen Zeitung, 1916. december 28. címlap

órán át tartó próba során minden ékszer felvett a királyné a ruhához, és kiválasztották a csipkekiegészítőket is. Esterházy hercegné a tulajdonában lévő flandriai csipkesávokat ajánlotta fel a ruha ujjainak négy sorban elhelyezkedő fodraihoz, míg a három méter hosszú, 70 centiméter széles csipkefátyol a Csáky grófok családi kincsei közül került ki. Lapértésülések szerint a ruha nagyon tetszett a királynénak, még Girardit is megnyugtatta, aki attól tartott, hogy a nehéz ruha viselése nagyon kifárasztja majd. A hosszú fátylat egy a fejtetőn elhelyezett aranszínű fémszálból készített, négyzethálós mintájú főkötőhöz rögzítették, melynek metszéspontjaiban egy-egy befoglalt drágakő csillogott. A *Budapesti Hírlap* a következőképpen emlékezik meg az öltözet december 22-i pesti sajtóbemutatójáról: „Magyar ujjak magyar szívek szeretetét szőtték belé, soha még királyi öltöny ennyi gondnal, ennyi ihlettel formát nem öltött. [...] Egyetlen halcsont sincs

5 A híradások a felhasznált anyagok mennyiségének tekintetében gyakran különböző adatokkal szolgálnak. Az *Érdekes Ujság* szerint harminc méter atlaszt használtak fel a ruhához. A béléshez harminc méter taftot, a kitöltésekhez harminc méter flanellt. A hímzéshez 18 kg aranyat. *Érdekes Ujság*, 1917. január 8. 26.

6 *Illustrierte Kronen Zeitung*, 1916. december 28. 7.

4. kép

Halasi csipketarsoly, kiegészítő a királyné koronázási öltözetéhez. Magyar Iparművészet 20. (1917) 1–3. sz. 53.

a ruhában, mert ő felségének mostanában megint nem szabad halcsontot viselnie... Azonban ott a könnyű, díszében mégis nehéz, aranyvirágoktól pompázó hosszú mente, mely hivatva lesz gondosan óvni királyi asszonyunkat minden hűlés ellen. A hivatalos bemutató érdeklődő közönsége nem győzött gyönyörködni a magyar szabóművészet e remekében. [...] Természetesen kritikák is hangzottak el. Voltak dámák, akik túlságosan fehérnek ítélték a selyem színét, előnyösebbnek vélvén egy inkább elefántcsontba játszó színt, mint ezt az élesen fehéret. Mások az aranyhímzést szerették volna kevésbé sárgának, s hosszabbnak a mentét és még többnek a csipkét. De ezek mind csak a nagy szeretet, egy világ ráhalmozási vágyának gyöngéd megnyilvánulásai. Nem lehet női toalettet így kiállítva megítélni. Mi sok, mi kevés, mi jó, mi szép, majd csak akkor fogjuk értékelhetni, ha felölti az, kire szabva van, s a maga virágzó ifjúságának minden bájával életre kelti. Zita királyné koronázási díszmagyarja mindenképpen gyönyörű darab, mert itthon készült, magyar lélekkel tervezték, magyar szívvvel varrták

és főképpen mert magyar ihlettel fogja viselni a magyarok fiatal királynéja.”⁷ A koronázási öltözet méltó kiegészítőjeként a kabinetiroda közvetítésével egy Kiskunhalason készült csipketarsolyt (4. kép) is küldtek a királynénak. A gáláns ajándékot a halasi műcsipke iskola vezetője Markovits Mária tervezte és készítette. A tarsoly közepén kalotaszegi viseletbe öltöztetett fiatal pár rajza látható stilizált virágok között, a felső sarokban magyar és pármái címerek által övezve. A finom kézimunka a Markovits Mária és Dékány Árpád által életre hívott halasi varrott csipke technikájával négy hónap alatt készült el. Nem valószínű, hogy a királyné viselte volna a koronázáskor, legalábbis a koronázást követő kiállítás alkalmából a Nemzeti Múzeum részére átadott tárgyak között nem szerepelt.⁸

7 Budapesti Hírlap, 1916. december 22. 8.

8 A királyi család által viselt öltözetek egy része közgyűjteményben maradt fenn. A bécsi Kunsthistorisches Museum-Museumverband őrzi Zita királyné koronázási ruháját és a hozzá készült kesztyűket. Ugyanitt található meg az Ottó trónörökös számára készült, Benczúr Gyula által tervezett öltözet is. Fényképüket közli: Maczó Ferenc: Az utolsó magyar királykoronázás. IV. Károly és Zita királyné koronázási ünnepe Budapest 1916. december végén. Bp. 2016. 68–70.

A díszes ruhákat, drága kiegészítőket csupán egy pillanatra félretéve lássuk, hogy a sajtóban miként jelent meg Zita alakja a koronázás körüli nagy érdeklődés közepette. A *Pesti Napló* munkatársa a hitlevél Budai várban történt átnyújtásáról tudósítva jegyzi meg a jövőendő királynéról: „Kedves megindultság besugározza alakját, melyen fejedelmi olasz fajának minden délszaki pompája nemeslett. [...] Úrnőnk lelkében és előkelőségében testvérei voltak, kik előtt a tizenötödik évszázadban megremegett Rafaello és Tiziano tekintete. Ruhájának színe pompásan emelte tündöklő és parancsoló olaszos szépségét, távoli tavaszok heve, nap illata, erdő és vízzúgás friss sejtelve, úgy ömlött el a felséges úrasszonyon, mint az ifjúság kegyelme.”⁹ „Minden szem mohó érdeklődéssel reá tapad s megjelenése pillanat alatt meghódít minden szívet, véghetetlen bájos jelenség a mi királynénk. Karcsú, finom alakját rendkívül érdekes, gyöngéden ívelt, gyönyörű fej koronázza. Arca hófehér, de a mikor a magyarok lelkes éljenzése fölhasan megjelenése pillanatában, szelíd pirosság fut föl gyors hírnökül s élénk színű zománcal vonja be az arc halvány fehérségét. A fekete szempár szikrázik az értelem erejétől és az érzelem forrásától. Jóság, okosság és szelíd bűbajos nőiesség szól Zita királyné minden vonásáról s ritka vonzó szépség a mi királynénk — nincs egyetlen ábrázolása vagy fotográfiája, a mely csak megközelítően is híven mutatná véghetetlenül kifejező és elragadó arcvonásait.”¹⁰ A koronázás után volt olyan publicista, aki még azt a kijelentést is megkockáztatta, hogy Zita szépsége Erzsébetével vetekedhet. „Gyönyörű aszszony, – suttogták, – ilyen szép szemeket sohase láttam! – Erzsébet nem lehetett szebb a 67-iki koronázáson! – fűzték tovább a magyar urak.” A magyarok női szépség iránti rajongását a következőképpen magyarázza a *Budapesti Hírlap* újságírója: „A magyar nemzet lelke különösen férfias. Azzá kovácsolták a katasztrófák pörölycsapásai, melyek sűrűn sújtottak le rá. Az igazi férfiasság örök jele a nemes hódolat a női eszmény iránt. Innét van az, hogy a büszke magyar lélek királynéja útján tudja csak igazán megközelíteni a lojalitás eszményét.”¹¹

Megöröklítésre érdemes szép szavak hangzottak el akkor is, amikor a palotahölgyek küldöttségének élén Augusta főhercegasszony átadta a ruhát a királynénak. Németül hangzott el tőle a következő beszéd: „Engedje meg Felséged, hogy úgy a magam, mint különbség nélkül mindeme hölgy nevében átnyújtsam hódolatunk jelét, ezt a koronázó ruhát, amely bűvös módon, mesésen pompás lett: csupa szeretetből szöve. De nemcsak azért jöttem, oh Királyné, hogy ezt a romlandó ruházatot átnyújtsam; hozok neked egy másik kincset is, melyet évek során át őriztem, egy drágaságot, melynek párja nincsen, fogadd el azt is: az egész nemzet mérhetetlen szeretetét, fogadd el a hagyományos, színaranyból való magyar szívet, öleld azt a magad szívére, oh ifjú királyné és légy jó hozzá. Én megtanultam szeretni őket, becsülni őket, ezeket a hű magyarokat, ezekben a nehéz időkben; szeretem őket minden hibájukkal és minden erényükkel, ahogy csak az anya szeretheti a gyermekeit; búsultam harcban küzdő férjért és fiúért, mint akár az utolsó asszony az országban; velők szenvedtem, velők örvendeztem!”¹²

9 Pesti Napló, 1916. december 28. 5.

10 Budapesti Hírlap, 1916. december 28. 6.

11 Pesti Hírlap, 1917. január 7. 7.

12 Koronázási Album i. m. 37.

Minden fényes külsőség és ünnepi érzület ellenére a háborús helyzet érzékelhető volt a koronázáson és az előkészületeken is. Nehézkessé vált a díszruhák drága anyagának beszerzése is, hiszen a hadiipar egész Európában háttérbe szorította az értékes kelmék előállítását és ellenséges országokból a beszerzésük sem volt zökkenőmentes. A nehézségekről a *Budapesti Hírlap* munkatársa készített interjút¹³ Nemes Mihály festőművésszel, aki a hagyományos magyar öltözetek nagy ismerőjének számított és a koronázási ünnepség szervezőbizottságának munkáját is segítette. Elmondta, hogy a koronázásra aránylag kevés új ruha készült. Ennek az oka elsősorban maga a háború, de az idő is kevés volt az előkészületekre. Megtudjuk, hogy egy díszmagyar elkészítése még békeidőben is legalább hat hétbe telik, a jelen háborús viszonyok között még több időre lett volna szükség. A millennium idején egy esztendeig dolgozhattak a ruhákon, most csak öt hetet kaptak. Szerinte nem volt ember, aki ilyen rövid idő alatt elkészíthetné a ruhákat, amikor az anyagot sem lehetett megszerezni. „Nagyobbára azokban a díszmagyarokban fognak fölvonulni a résztvevő urak, amelyekben már a millenniumi ünnepségeken is részt vettek. 1896-ban sok kosztüm készült a főurak és a törvényhatósági tagok számára. Ezeket a ruhákat most fölfrissítik, de előkerülnek az I. Ferenc József koronázásakor használt kincset érő díszek is. A mostani koronázáson minden a régi metódus szerint fog lezajlani, de redukált keretben. A bandériumok néhány emberre zsugorodtak össze. A vármegyék a főispánnal és az alispánnal, valamint egy zászlóvivővel és két huszárral képviseltetik magukat.” Megemlíti továbbá, hogy azért új ruhákat is terveztek, elsősorban a csatlósok számára. Az udvarhölgyek számára is sok új ruha készült Zrínyi Ilona, Thököly Éva és Bornemissza Anna ruhái nyomán. A 16–17. századi viseletek alapján tizenkét mintát készített a művész. Három kultúrtörténeti jelentőségű ruhát is megemlít, melyek szerepelnek majd a koronázáson: Esterházy Miklós gróf tulajdonát, Mátyás király mentéjét vörös-arany brokátból, ibolyaszínű alapon arany és színes virággal. Sztáray gróf díszmagyarja is régi családi darab, melyet őse Mária Terézia koronázásakor viselt. Oláh Miklós 16. századi dolmánya¹⁴ színes perzsa brokátból készült.

Fontos látnunk, hogy a nemesség sok esetben nem elsősorban takarékoságból, vagy a háborús nehézségek miatt mond le az új öltözet készíttetéséről. Aki teheti, igyekszik régi családi darabokat viselni, vagy ezek elemeit felhasználni. Minél ősbibb, értékeesebb egy ruha vagy ékszer, annál inkább hirdeti az adott család múltját, régi gazdagságát. Egy-egy régi, apáról fiúra, anyáról leányra szálló ékszer, ruha, csipke becses patináját, üzenetértékét semmiféle pénzáldozattal pótolni nem lehetett. Nem csoda hát, hogy amióta kitűzték a koronázás dátumát, Pesten, Budán és Bécsben is fellendült a forgalom a nevesebb szalonokban és ékszerészeknél. A koronázás nemcsak az új uralkodó beiktatási aktusa, hanem hatalmas üzlet is, melybe a luxusáruk kereskedői vissza nem térő lehetőséget láttak. (5. kép) Az eseményhez kapcsolódóan az élelmes fővárosiak értékes autóikat vagy lakásuk kedvező kilátással rendelkező erkélyeit is bérbe adták. Az Európai

13 Budapesti Hírlap, 1916. december 17. 9.

14 Valószínűleg sajtóhiba következtében nevezik dolmánynak az Esterházy-kincstárhoz tartozó mentét, amit a kincstár 1725. évi inventáriumára szerint Oláh Miklós esztergomi érsek viselt gyermekkorában. A témáról bővebben lásd *Tompas Lilla: Az Esterházy-kincstár két 16. századi mentéje*. Folia Historica XIX. Szerk. Németh Gábor. Bp. 1998. 204–226.

5. kép

Hirdetés. A Társaság 3. (1916) 51. sz. 15.

Az öltözetet teljessé tevő mente eperszín bársony dús ezüsthímzéssel és csincsillaprém szegéssel. Öltözetének ékszer kiegészítőit tizenöt millió koronára becsülték. A ruhaderékra mogyorónyi keleti gyöngyöket varrtak, a derekat egy öv díszítette, mely vagy harminc centiméter hosszúságban briliáns szemekből állt, briliáns függőkkel.¹⁵

Gróf Mikes Árminné ruhaderékának belsejében a Girardi szalon cégjelzése is megtalálható. Az öltözet (6. kép) az utódok ajándékaként került a Magyar Nemzeti Múzeum Textilgyűjteményébe.¹⁷ Prémme szegett mentéje vörösésbarna bársonyból készült, akárcsak a zsinórozással díszített ruhaderék, melyhez fehér tüllujjakat illesztettek. Érdekes a szoknya kialakítása, melyet két különböző mintájú és korú francia selyemszővetvből állítottak össze. Minden bizonnyal a családban fennmaradt 18. századi öltözetek még használható részei voltak. A női díszmagyar elengedhetetlen elemét, a kötényt csupán a szoknyához erősített szitaszövet imitálja. A Girardi-szalón mellett több szabóság is élen járt a nemesi megrendelések teljesítésében. Sok volt a munka Árvay János és Társa 1849-ben alakult szalonjában is, akik már az 1867-es koronázásra is számos ruhát készítettek. Apponyiak, Semseyek, Teleki grófok és Tiszák is a megrendelők között voltak. Itt készült gróf Semsey Lászlóné, Dessewffy Rolla grófnő, palotahölgy díszmagyarja

¹⁵ Budapesti Hírlap, 1916. december 17. 9.

¹⁶ Pesti Hírlap, 1916. december 31. 7.

¹⁷ MNM Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1994.20.

6. kép
Mikes Árminné díszruhája. Magyar Nemzeti
Múzeum, Textilgyűjtemény,
ltsz.: T.1994.20. (Fotó: Kardos Judit)

és gróf Apponyi Sándorné palotahölgy öltözete is. Brachfeld császári és királyi udvari szállító férfiszabó műhelyében is szorgosan folyt a munka, hogy képesek legyenek eleget tenni a sok megrendelésnek és a rövid határidő ellenére is elkészüljenek. A cég külön „díszmagyar”-osztályt létesített, hogy a megsokasodott igényeknek megfeleljenek.

A fokozott elvárások és szűk határidők bizony nem kedveztek a nagy hozzáértést kívánó munkának. A kedvezőtlen körülmények ellenére pazar pompával tudott megjeleníteni a magyar nemesség az ünnepségen. A számos szertelen és olykor következtelen megoldás ellenére a díszmagyarok színes kavalkádját láthatta a közönség. Tompos Lilla 2006-ban megjelent tanulmányában,¹⁸ melyben a IV. Károly koronázása alkalmából készült díszmagyarok történetével és formai sajátosságaival foglalkozik, az ünnepségre készült öltözeteket formai jellegzetességeik szerint három csoportba sorolja. Megkülönbözteti a 18–19. századi részletekkel készült öltözeteket és azokat, melyekhez a népviseletek

18 Tompos Lilla: A IV. Károly koronázása alkalmából készült díszmagyarok története és formai sajátosságai. Folia Historica XXIV. Szerk. Szvitek Róbert József. Bp. 2006. 11–31.

7. kép

Zichy Sarolta díszöltözete.
Magyar Nemzeti Múzeum,
Textilgyűjtemény, ltsz.:
T.1950.175. (Fotó: Kardos Judit)

elemeit is felhasználták, a harmadik csoportban találjuk az egységes öltözeteket. A háborús ínség és a sietség mellett a nemesi családok reprezentációs igénye is motiválta azt a nagyon jellemző megoldást, hogy régi családi darabokat viseltek a koronázáson. Gyakori, hogy kisebb elemeket használnak fel, mint a királyné ruhájánál az antik csipkéket, vagy Mikes Árminné ruhájánál a szövettöredékeket. Az is előfordult, hogy teljes ruhadarabok is megfelelő állapotban maradtak fenn a családi kincstárakban. Gróf Zichy Sarolta a Magyar Nemzeti Múzeumban megőrzött díszöltözetének (7. kép) szoknyáját a 18. században élt őse viselhette. A zöld moaré selyemszövet dús hímzése a térdek vonala fölé is felnyúlik és teljesen beborítja a kis kerek uszályt. Aranyfonalból és aranyszalagból kialakított barokkos díszek között színes selyemszállal hímzett virágok bújnak meg. A szoknyával harmonizáló színben készítették el a ruhadereket okkersárga selyematlaszból és sötétzöld tüllből. A családi kincstárban megőrzött 18. századi szoknyákat és elől fűzős, halcsonttal merevített, hosszan a szoknyára nyúló magyar vállakat előszeretettel viselték azok a szerencsés hölgyek, akiknek családjában ezek a darabok sikeresen átvészelték az évszázadokat. Ismerve a férfi díszmagyarok színpompás jellegét, nem meglepő, hogy a magyar urak is szívesen használták a ragyogó színösszeállításban és feltűnő mintával készült, 18. századi francia selyemszöveteket. A csak fekete-fehér fényképről ismert dolmányt Liptószentiváni

9. kép
Apponyi Sándorné
díszmagyarjának
részlete. Weinwurm
Antal felvétele.
Magyar Nemzeti
Múzeum, Történeti
Fényképtár, ltsz. n.

8. kép
Szent-Ivány Károly díszmagyarja. Weinwurm Antal
felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár,
ltsz.: XT245.

Szent-Ivány Károly viselte. (8. kép) Elsősorban fényképek tanúskodnak a jelenségről, miszerint az utolsó királykoronázás alkalmával a népviselet elemei a felsőbb osztályok öltözködésében is megjelentek. Gróf Apponyi Sándorné öltözetén a 18. és 19. századi elemek mellett a ruhaderék fűzése alatt szerb ruhadarabból átalakított hímzést ismert fel Tompos Lilla, kiemelte továbbá a Hajdúságban elterjed kisbunda menteként való alkalmazását is. (9. kép) Legkülönlegesebbnek gróf Andrassy Géza öltözetét ítélte a díszmagyarok szakértője. A magyar nemesség honvédő, harcos voltát kiemelő öltözet hangsúlyos darabja volt a több részből álló fém mellvért, a széles fémöv és a karvasak. A millenniumi nemzeti stílust és múltat kutató szellemében fogant öltözet teljes leírását a *Vasárnapi Ujság* 1896-ban megjelent számában találta meg Tompos Lilla, mivel a főúr ugyanazt a ruhát viselte a millenniumi felvonuláskor, mint a koronázáson (10. kép). „Mentéje karmazsin piros antik perzsa bár-

10. kép
Gróf Andrassy Géza a Vasárnapi Ujság címlapján.
Vasárnapi Ujság 43. (1896) 509.

11. kép

Szecsődi Cukkelter Lajos mentéje. Magyar Nemzeti Múzeum, Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1990.54.1.
(Fotó: Seo Heun-kang)

12. kép

Szecsődi Cukkelter Lajos dolmánya. Magyar Nemzeti Múzeum, Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1990.54.2.
(Fotó: Seo Heun-kang)

sony, valódi aranyvirágokkal hímezve, hasadék nélküli kurta széles ujjakkal, elején 9 pár valódi aranykapcsolóval és ezekben masszív arany boglár gombokkal díszítve, minden zsinór és sujtás nélkül; bélése hasonló színű, de sokkal világosabb carmoisin színű eredeti perzsa satinfaille tulajdon színű virágokkal szőve; prémzete a legfinomabb orosz kabinet czoboly, egész darabban való prémzéssel. Atillája fényes és fénytelen aranyvirágokkal szőtt lyoni brocat, nagyon kurta szabású, valódi aranygömbölyű zsinórzattal díszítve, hátán kettős vitézkötéssel, ujján «Eszterházy» hajtókákkal, öt pár valódi aranykapcsolóval, és gombbal díszítve, gallérja kihajló állóval, a mellen fent három pár valódi arany, kurta kapocscsal, és ezek alatt és felett három pár széles ezüst pánczél lappal úgy alkalmazva, hogy a váll is egészen ezekkel van takarva, ezen atilla, alatt masszív sodrott oxidált-ezüst csipkés szoknya van. A nadrág bordeaux piros nehéz lyoni (pur-soie) gála selyemtrico, valódi aranyfonású zsinórzattal díszítve, minden sujtás nélkül, lent három pár kurta valódi arany topánka-zsinórzattal és gombokkal díszítve. Kalpagja bán főveg, aranybrocatatilla szövet tetejétől, s kari-mája orosz kabinet-czobolylyal díszítve, remek kivitelű boglárval, melybe gyönyörűen

hajlított király kócsagtollcsokor van alkalmazva.”¹⁹ Az öltözethez 1916-ban egy különleges lábbelit viselt a gróf, melyhez hasonlókat leginkább Türkmenisztánban készítettek a 19. században. A csizmát a Magyar Nemzeti Múzeum Textilgyűjteménye őrzi.²⁰ Tanulmányában Tompos Lilla a harmadik „egységes öltözetek” elnevezésű csoportba sorolta azokat a ruhákat, melyeknek elemeit egy időben, egységes stílusban készítették el. Valószínűleg már jóval a koronázás előtt megrendelték Szecsődi Cukkelter Lajos díszmagyarját. Ez a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében az egyetlen teljes férfi öltözet, melyről úgy tudjuk, hogy szerepelt a koronázáson.²¹ A Tauszig Testvérek budapesti műhelyében készült együttes mentéje (11. kép) középkék bársony, vállára boruló négyszögletes gallérja aranyzsinórral gazdagon díszített. Elejének, ujjainak és oldalhasítékának gomboláspántjai is arany zsinórból kötöttek. A hozzá tartozó dolmány (12. kép) derékban szabott csontszínű selyemszövetét finom növényi minta hálózza be. Nadrágja kék selyemfonalból géppel kötött és arany zsinórozással díszített. Kalpagja a mente bársonyából készült. Minden bizonnyal több ünnepi esemény tanúja volt az öltözet, mely generációról generációra öröklődött a családban, míg 1990-ben a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

Ritka, hogy egy ruhadarab útja nemzedékeken keresztül végigkövethető. Az arany lamellával hímzett fehér tüllkötényt (13. kép) valószínűleg már az 1867-es koronázáson viselték. 1916-ban gróf Károlyi Lászlóné öltötte fel, de 1930-ban Károlyi István és herceg Windischgrätz Magdolna esküvőjén is ezt a darabot kötötte szoknyája elé a menyasszony. A 16. század óta a női díszmagyarok elengedhetetlen tartozéka a kötény. Fontos

13. kép

Kötény a Károlyi családtól. Magyar Nemzeti Múzeum, Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1957.8. (Fotó: Kardos Judit)

14. kép

Kötény a Zichy családtól. Magyar Nemzeti Múzeum, Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1949.364. (Fotó: Kardos Judit)

19 Vasárnapi Ujság 43. (1896) 520.

20 MNM Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1953.84.

21 MNM Textilgyűjtemény, ltsz.: T.1990.54.1–4.

15. kép
Díszruha szoknyája,
melyet Zichy Ferencné
viselt az 1916-os koroná-
zási ünnepségen. Magyar
Nemzeti Múzeum,
Textilgyűjtemény,
ltsz.: T.1949.362.
(Fotó: Kardos Judit)

üzenetértékkel bír, hiszen ez az egyetlen olyan eleme a díszviseletnek, amelyet az alsóbb társadalmi rétegektől, a kétkezi munkát végzőktől vett át a nemesség. A 16–17. század során a családi otthontól távol hadakozó férfiak helyett gyakran a nemesasszonyoknak kellett átvállalniuk az udvarházak irányítását. Az ő szervező munkájuk és praktikus gondolkodásuk révén válhatott a kötény a jó gazdasszony jelképévé. A 19. században a kötény és a fátyol, ami kezdetől fogva csak a nemes hölgyek kiváltsága volt, már készletben készült. Technikáját tekintve lehetett vert, vagy varrott csipke is, melyet leggyakrabban tüllalapra applikáltak. A 19. század első felében váltak kiemelten népszerűvé az aranyozott és ezüstözött lamellából, vékony fémszalagokból, hajtogatott és könnyű tüllalapra rögzített növényi minták. A lamellák felületét gyakran meg is mintázták, így lehetett különösen tetszetős a sima fényes és mattabb mintás felületek ellentéte és változatos textúrája. A Magyar Nemzeti Múzeum Textilgyűjteménye egy olyan együttest őriz, ahol nem csak a fátyol és a kötény mintája egyezik meg, de még a szoknya is ugyanolyan díszítést kapott. A valószínűleg V. Ferdinánd koronázására készült fátyol és kötény (14.) eredeti formájában maradt fenn, míg a szoknya fehér ripszselyme elhasználódhatott, így az értékes hímzést feltételezhetően az 1916-os koronázásra való készülődéskor varrták fel az élénkpiros bársonyra. A jellegzetes mintán kisebb-nagyobb hosszúkás aranylevelekből kötött csokrokat azonosíthatunk, melyeket ezüstszínű, bojtban végződő gyöngysorok fognak össze. A szoknya kerülete 8 méter, uszálya 3,5 méter hosszú. Ruhadereka nem került közgyűjteménybe. (15. kép) Az öltözetet Zichy Ferencné viselte 1916-ban. Augusztá főhercegnő ugyanazt a ruhaderekat és mentét öltötte fel

16. kép
Augusta főhercegnő díszöltözete.
Weinwurm Antal felvétele. Magyar Nemzeti
Múzeum, Történeti Fényképtár,
ltsz.: XT166.

a koronázáson, mint a millenniumi ünnepségeken. (16. kép) A sötét bársonyból szabott derék vállnál kiszélesedő, buggyos, csipkével is díszített ujjai is az 1890-es évek második felét idézik. Az ünnepségeken kötelezően előírt, magasan záródó ún. montant nyakrészt a koronázáskor már nem viselte a főhercegnő. A felsőrész zsinórozással is gazdagon díszített, akárcsak a mente. Díszruhájának felcsatolható uszálya, Courschleppe-je²² a Mátyás templom kincsei között maradt fenn. Elképzelhető, hogy a főhercegnő több uszálylyal is rendelkezett, hiszen a fényképeken is látható darab bizonyos részletekben eltér az ismert kékeszöld bársonyból készült és aranyozott fémszalaggal gazdagon hímzett darabtól. Az uszály rózsatöveket és csokrokat megelevenítő mintájának a fémszalagok felületének különböző megmunkálása kölcsönöz mozgalmas hatást. Az uszályt vastag fémszálás zsinór övezi, mely tartást ad és a kopás ellen is véd. A *Társaság* című lap, mely kiemelten a társadalom legfelsőbb rétegeihez szólt, bátran leírja, milyen előnyös a nemzeti viselet az idősebb hölgyek számára is. „A nők bámulatosan sokat nyernek a magyar díszruha révén. A fiatalok és szépek nem is számítanak annyira, mert hiszen minden divat ő értük történik. Ezúttal nem is voltak túltengően sokan. De csodálatos képessége a mi nemzeti viseletünknek, hogy mennyi szépet ment meg nekünk a nőből,

22 A női díszruhák derekához illeszthető hosszú uszály. Kiemelt ünnepségek alkalmával az előkelő hölgyek viseletének praktikus eleme, hiszen a ceremónia lezajlása után könnyedén eltávolítható. Színben, anyagban és díszítésben is különbözhet a díszruhától.

17. kép
Gróf Esterházy Károlyné. Sport und Salon,
1917. augusztus 5. címlap

18. kép
Gróf Draskovich Jánosné. Sport und Salon,
1917. december 23. címlap

az ősz kegyetlensége elől. Ami a derék és fejdísz között még menthető, annak semmi sem kedvez jobban, arról nem is szólva, hogy a női alakot, mint minden uszály, megnyújtja. Amire szüksége is van.”²³ Valóban a már férjezett asszonyok kiváltsága a díszesebb, színesebb öltözet, amelyhez az udvari előírásoknak megfelelően a hosszú és nehéz fátyol is hozzá tartozott. Bár ami előnyös, gyakran nem túl kényelmes és praktikus. A koronázáskor készült filmfelvételen²⁴ jól látszik, hogy a főköthős hölgyek karjukon tartják ruhájuk hosszú uszályát, vagy a kocsiba való beszálláskor, nem túl elegánsan, vállukon dobják át. Hosszú csipkefátylúk, melyet férjezett mivoltuknak megfelelően a fejre simuló, a ruházat színével összhangban lévő főköthöz erősítettek, szintén akadályt jelenthetett a mozgásban. Több példát is látunk arra, hogy nem voltak mindig teljesen következetesek az arisztokrata hölgyek, és elvértve fiatalasszonyok is pártában jelentek meg. Megtévesztő lehet továbbá a korabeli ékszerdivatnak megfelelően viselt diadém is,

²³ A Társaság 3. (1916) 51. sz. 17.

²⁴ IV. Károly király és Zita királyné Ófelségeik megkoronázása Budapesten 1916. évi december 30-án. Kiadó: Uher- és a Kino-Riport-filmgyárak. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=14732> (letöltés 2019. okt. 17.)

19. kép
Füzöbetét. Magyar Nemzeti Múzeum,
Ötvösgyűjtemény, ltsz.: 1929.44.2.
(Fotó: Kardos Judit)

mely arisztokrata körökben a kiemelt ünnepségek reprezentatív kellékének számított. Jellemző az is, hogy az idősebb nők az ékszerviselés területén is többet engedhettek meg maguknak. Természetesen mindenki saját vagyoni és társadalmi helyzetének megfelelően kellett, hogy ékszerét kiválassza. Gyakoriak voltak a teljes parure-ök, készletek, amikor például a diadém, a nyakék, a fülbevaló, a karékek esetleges további kiegészítők ugyanolyan drágakövekből ugyanabban a stílusban készültek. Nagyon kedveltek voltak a ruhák elejének fűzését imitáló gyöngysorok, ahogy azt a királyné ruháján is megfigyelhetjük. Ez a pazar megoldás Erzsébet királyné 1867-ben viselt koronázási díszmagyarja nyomán vált igazán népszerűvé. Hosszú gyöngysorokat a hölgyek a nyakukban is viseltek. Gróf Esterházy Károly felesége, Izabella virágos diadémot és befoglalt drágaköveket felsorakoztató rivièr²⁵ nyakéket viselt zsinórozással díszített ruhaderekához. (17. kép) Draskovich gróf felesége, Nora Lützow grófnő diadémja a plasztikusan kiemelkedő virágoktól volt igazán látványos. (18. kép) Sok történelmi ékszer is előkerült a családi kincstárakból, hiszen itt is ugyanaz érvényes, mint a ruhák esetében, minél régebbi, annál inkább szolgálta viselője reprezentációs szándékait. Különösen értékes

20. kép
Női öv. Magyar Nemzeti Múzeum, Ötvösgyűjtemény, ltsz.: 1929.44.1.
(Fotó: Kardos Judit)

25 Azonos színű és formájú befoglalt drágakövekből álló nyakék.

18. századi ékszereket viselt a királyné udvarhölgye, Kállay Erzsébet, melyek szerencsés módon átvészelték az első világháború pusztításait és 1929-ben a Magyar Nemzeti Múzeum Ötvösgyűjteményébe²⁶ kerültek. (19-20. kép) Az udvarhölgy Koronázási Album-ban²⁷ megjelent fényképén is jól azonosíthatók a családi kincsek. Ruhájának fűzését egy fűzőbetét díszíti. A leggyakrabban aranyozott ezüsből készült merev dísz a hátán található hurkok segítségével rögzítették a ruhához, felületét változatosan, filigránnal és zománcsal is díszítették. A magyar hölgyek hagyományos viseletében a 16. század óta megtalálható az előlfűzött váll, melyet a 18. században előszeretettel díszítettek ötvös által készített fűzőbetétekkel. Ezzel erőteljesen szembementek a korszakot meghatározó francia divattal, hiszen a francia ízlés szerint szabott ruhák oldalt vagy hátul záródtak. Az udvari vagy alkalmi megjelenésre tervezett ruhák elejét ebben az esetben is gazdagon díszítették. De nem merev elemeket, hanem külön a ruhára rögzíthető, drágaköves ékszereket alkalmaztak. A magyar öltözethez viselt fűzőbetéhez a 18. században gyakran kisebb lemezekből zsanérokkal összeillesztett öv is tartozott. Kállay Erzsébet a királyné udvarhölgyeként betöltött fontos szerepéhez igazodva olyan együttest választott a családi kincsek közül, melyek öltözetével harmonikus egységet képeztek és a család múltját idézték meg.

A fiatal arisztokrata kisasszonyoknak sokkal visszafogottabban kellett ékszert választaniuk, mint a kedves mamáknak, nagymamáknak. Számukra a párta számított megfelelő viseletnek. Kedvelt megoldás volt a bársonnyal vagy selyemmel bevont merevített holdsarlóforma, amit leggyakrabban gyöngysorokkal vagy átalakított függőkkel, láncokkal díszítettek. A pártához nem fátylat, hanem hosszú szalagot rögzítettek. Blanka főhercegnő leányai számára nemzetiszínű pártákat készítettek.²⁸ A mágnáskisasszonyok öltözetének mindig az idősebbekénél egyszerűbb kivitelűnek kellett lennie. Uszály nélküli szoknyájuk földig ért. A derék készülhetett a szoknya anyagából, de lehetett eltérő színű is. Fontos, hogy a halványabb színek domináltak, a fehér, a halványkék és a rózsaszín számítottak a legmegfelelőbbeknek. A kötények is visszafogottabbak, általában egyszerűbb kivitelű, olcsóbb csipkéből készültek. (21. kép)

A pompaszeretet és a reprezentációs igény az urak viseletében is megnyilvánult. A férfi díszmagyar 16. század óta rögzült elemeihez gazdag ékszerek is tartoztak. A díszmagyar elemei a dolmány, a felette viselt bővebb, olykor prémmel is díszített mente és a szűk szabású, rendszerint kötött selyemből készülő nadrag volt, hozzá gyakran a mente anyagából szabott süveg vagy kalpag. Teljes díszmagyar ékszerkészletek viselése a 19. század közepe óta figyelhető meg. Kiss Erika kutatásai alapján ismert, hogy először I. Ferenc József koronázása idején vált szokássá teljes ékszerkészletek rendelése. Az ötvös által készített együttes „nagy” és „kis” változatban is létezett. A nagy

26 Kiss Erika: Öv, Fűzőbetét (tárgyleírás). In: *Magnificent Life of Hungarian Aristocracy Under the Reign of the Habsburg Dynasty, in the 17–19th Century*. Kiállítás National Palace Museum of Korea 2013–2014. 242. A fűzőbetét leltári száma: 1929.44.2.; az öv leltári száma: 1929.44.1.

27 Koronázási Album i. m. 27.

28 Pesti Hírlap, 1916. december 31. 7.

Wien, 25. November 1917 21. Jahrgang, Nr. 48 Erscheint jeden Sonntag

SPORT & SALON

ILLUSTRIERTE ZEITSCHRIFT
FÜR DIE VORNEHME WELT

Gräfinnen Jenny und Franziska Erdödy.
Hof der Kaiserin, Wien.

21. kép

Erdödy grófkisasszonyok. Sport und Salon,
1917. december 23. címlap

Welt-Blatt

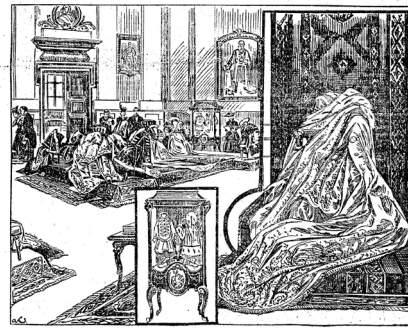
Herausgeber: August Kirchsch.
Verlag: Welt-Blatt, Wien, 1917.
Nr. 119 Wien, Dienstag, den 15. Mai 1917 44. Jahrgang

Hoffnungslose Lage in Rußland.

Die U-Boote werden für England noch gefährlicher werden.

Kriegsfeindliche Bewegung in Oberitalien.

Die Pariser Entente-Konferenz für Wiederherstellung des Friedens.

In der Ausstellung der Kriegsmemorandenführung.
Die Staatsmänner der ungarischen Regierungsfürsorge.
(Der Hof in Wien 1917. Seite 15. auf Seite 12)

22. kép

Koronázási ruhák kiállítása Bécsben. (Neuigkeits)
Welt Blatt, 1917. május 15. címlap

ékszerkészletbe a díszszablya is beletartozott.²⁹ Mindkét összeállítást igényes kidolgozású, bársonnyal bélelt, fadobozban vehette át a megrendelő. A nemesség legelőkelőbb rétegei persze régi családi darabokból válogattak, vagy ezek elemeinek felhasználásával és a hiányzó elemek korhű kiegészítésével igyekeztek öltözetük fényét emelni. A készlet elemei voltak a mentéhez illő nagyobb és a dolmányra való kisebb, füles gombok, melyeket fémkarikákkal rögzítették a ruhadarabok belső oldalán. A süvegen elől középen kialakított zsebbe illesztették a forgót, ami tolltokként is szolgált. A sarkantyú a magasszárú, ívelt szártetejű, zsinórozással is díszített csizma sarkára került. Díszes derékövet is hordtak az urak. A garnitúrához tartozhatott még a díszszablya is, ebben az esetben a felcsatolásához való láncok is a dobozba kerültek. Az övhöz hasonló felépítésű mentekötő tette lehetővé, hogy az urak vállukra terítve, panyókára vetve is kényelmesen viselhessék felsőkabátjukat. IV. Károly koronázásán a hideg idő és a szemerkélő eső miatt nem sokan éltek ezzel a lehetőséggel.

²⁹ Kiss Erika: Ékszerviselet a 17–19. századi Magyarországon. Das Tragen von Schmuck in Ungarn vom 17. bis zum 19. Jahrhundert. In: Ékes Krónika – Geschichten in Gold. Szerk. Kiss Erika – Tompos Lilla. Bp. 2004. 14.

A koronázáskor viselt ruhák és ékszerek a háborús inség ellenére is ragyogó történelmi pompája olyannyira hatott a közönségre, hogy felmerült az igény a történelmi jelentőségű öltözetek alaposabb megismerésére. Legalábbis erre utal a *Budapesti Hírlap*ban 1916. december 28-án megjelent írás: „olvastuk a Budapesti Hírlap-ban a koronázáson résztvevő főúri nők történelmi nevezetességű ruháinak és ékszereinek leírását. Szép, szép, de az ilyet látni kell! A koronázásra nem mehetünk el mindnyájan. De azért érdekelnek bennünket azok a ruhák, a miknek nem az a nevezetességük, hogy Girardi, vagy más varrta-e, vagy pláne Párisból csempészték be minden hazafias érzés és kötelesség arculcsapásával s hogy mekkora summát fizettek ki érte. És jól esnék szemünknek, mely jóllakott a pénzértékén túl semmi beccsel nem bíró, divatos ékszerek látásával, ha műtörténeti értékű, régi, magyar, drága, szép családi ékszerekben gyönyörködhetnénk. Mindaz a régi ruha, csipke és ékszer, ami a koronázás alkalmával előkerül a ládájából, nem is csupán családi ereklye, hanem nemzeti kincs, mely nem azért vagyon, hogy a koronázás után újra véka alá rejtsek, hanem hogy kitegyék s ragyogjon mindenkinek. Arra kérjük tehát a minden szép és nemes iránt fogékony főúri asszonyokat, rendezzenek a koronázás után jótékony célra kiállítást ezekből a történelmi nevezetességű női és férfi díszmagyar-ruhákból és ékszerekből. Bizonyára a legelső magyar asszony, a királyné is átengedi pompás koronázási ruháját a kiállítás nemes céljaira. Írják oda a ruhákra, melyiket ki viselte most, kié volt hajdan, milyen korból való, milyen történelmi vagy művelődéstörténeti nevezetessége van, szintűgy, az ékszerekre. Rengeteget jövedelmezne ez a kiállítás, ha hamarosan összehoznák, míg a koronázási érdeklődés le nem lohad a közönségben s a belépődíjat nem szabnák nagyra. Szükség van erre a kiállításra, mert ma jobban, mint valaha, meg kell ragadnunk mindent, a mi nemzetünk múltjával összefűz bennünket, a mi figyelmeztet bennünket, milyen érték van a múltban, milyen érték van abban, ha valami magyar! Hadd lássák Páris bolondjai, milyen a magyar elegancia!”³⁰ Ma már nehéz lenne eldönteni, hogy pontosan hol, kiben és mikor merült fel a kiállítás ötlete, de az biztos, hogy már 1917 januárjában elküldték a leveleket a koronázáson résztvevőknek, miszerint egy jótékonyági kiállítás idejére szállíttassák be ruháikat a Nemzeti Múzeumba. A szervezésben nagy szerepet vállalt Mikes Árminné és Lónyay Sándorné, akiket a múzeum Érem- és Régiségtára is segített. A bevételt a Pro Transylvania Segítő Bizottság támogatására kívánták fordítani. A százötven díszruhát, háromszáz darabnál is több ötvöstárgyat és ékszert a múzeum Dísztermében állították ki. Sok tárgy érkezett az esztergomi székesegyház kincstárából. A Szépművészeti Múzeumból a viselettörténeti háttérrel biztosító portrékat szállítottak át. A legfontosabb öltözetek természetesen az uralkodócsalád ruhái voltak, melyeket a budai várban csomagoltak össze és szállítottak át a múzeumba. A számos egyházi vonatkozású tárgy között kiemelt helyet kapott az a vecsernyepalást, amely a boldog emlékű Erzsébet királyné esküvői ruhájából készült. A kiállítás február 10-én nyílt meg, de folyamatosan bővítették, először az ékszerekkel, majd a férfi díszmagyarokkal. A kiállítás rendezőinek előrelátása, a tudományos igényű gyűjtés és feldolgozás iránti igénye hívta életre azt a kezdeményezést, hogy a kiállításra beküldött ruhákat megörökítsék az utókor számára. Weinwurm Antalt bízták meg a fényképek készítésével, aki fia segítségével végezte

³⁰ Budapesti Hírlap, 1916. december 28. 13.

23. kép

Ottó koronázáson viselt öltözte. Weinwurm Antal felvétele. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár, ltsz.: XT253.

a munkát. Ketten együtt több mint 250 felvételt készítettek, melyek a ruhák többségével ellentétben, épségben vészték át a történelem viharait, pótolhatatlan forrást biztosítva a viselettörténet iránt érdeklődőknek.

1917. május 12-én Bécsben a magyar testőrség palotájában is bemutattak egy kisebb válogatást a koronázáson szereplő ruhákból. A tárlat (22. kép) Erzsébet liechtensteini hercegné védnöksége alatt állt, a bevételből a háborús sebesülteket támogatták. A kiállításról egy sajtóban megjelent rajz segítségével alkothatunk képet. Az értékes ruhák többségét teljesen szabadon, tárlók és bábuk nélkül állították ki. A szőnyeggel borított pódiumon álló székekre helyezett ruhák anyagát, díszítését egészen közelről szemlélhették meg a látogatók. Csak a négyesztendős Ottó trónörökös koronázási díszöltözetének jutott egy kisebb vitrin. A Benczúr Gyula által tervezett együttes (23. kép) már a budapesti kiállításon is a legnépszerűbb darabnak számított. A hermelinprémmel díszített

aranybrokát tunika és az alatta viselt aranyzsinórozással díszített, derékban szabott fehér selyemdolmány a magyar hagyományok és a középkor pátozában fogant historizmus harmonikus keverékének tekinthető. A kabát anyagából készült kalpag és fehér selyem cipőcskék méltó kiegészítői voltak a koronázás legbájosabbnak tartott szereplőjének.

IV. Károly koronázására egy új korszak kezdeteként tekintettek. Valójában inkább egy korszak lezárása kapcsolódik hozzá. Az ünnepek alatt is zajló, Magyarország számára tragikus végkifejletet hozó háború elsodorta a monarchiát, ami egyúttal a magyar nemesség pompás öltözködésének végét is előre jelezte. Ha az 1867-es koronázás a magyar díszöltözet történetének csúcspontját jelentette, akkor az 1916-os ünnepség az elmúlás előtti egyik utolsó felragyogás pillanata volt. A két világháború között a hagyományos öltözet még szolgálta a nemesség reprezentációs igényeit, de egyre nehezebbé, kényelmetlenebbé, jelmezszerűvé, idejétmúlta vált már a viselők számára is. Történtek ugyan kísérletek a megújítására, modernizálására, de a második vesztes háború után az egykor fényes ünnepeket megélt öltözeteket az átalakítás és az enyészet réme fenyegette. Azok a darabok, melyek megtalálták az utat a biztonságot jelentő közgyűjteményekbe, a leírásoknál, fényképeknel, festményeknel is előbb hirdetik egy nemzet gazdag hagyományait.

FRIEDENSREICHTUM UND KRIEGSNOT – DIE FESTLICHEN GEWÄNDER DER KRÖNUNG VON 1916

Zusammenfassung

Am 21. November des Jahres 1916 stirbt Franz Joseph I. Die Österreichisch-Ungarische Monarchie verliert seinen Kaiser, Ungarn verliert seinen König. Um in Zeiten des Großen Krieges das staatliche Gleichgewicht und das Sicherheitsgefühl der Bürger zu bewahren, gewannen die Vorbereitungen für die Krönungszeremonie von seinem Nachfolger, Karl, eine besondere Bedeutung und wurden enorm schnell getroffen. Die Krönung wurde am 30. Dezember in Buda gefeiert.

Die viel Organisation und Sorgfalt verlangenden Vorbereitungen der Zeremonie haben ganz Wien und Budapest angefeuert. Doch die Kriegssituation hatte nicht nur Schatten auf den Glanz der Feier geworfen, sondern in praktischer Hinsicht, verlangsamte sie den Ankauf bestimmter Stoffe und Produkte, oder machte es gar unmöglich. Diese Umstände erschwerten vor allem die Zusammenstellung der festlichen Gewänder. Die erhalten gebliebenen Gegenstände, die Fotografien und die in den Zeitungen publizierten Berichte und Kommentare liefern ein breit gefächertes Bild über die schwere Kriegssituation, aber auch über die Prachtliebe und manchmal auch Opferbereitschaft der Aristokratie, deren familiäre und nationale Traditionen.

Mit Vorliebe trugen die adeligen Gäste alte familiäre Kleidungs- und Schmuckstücke bei der Krönung. Ihr Verhalten war nicht nur von den Kriegsbedingungen und der Eile beeinflusst, auch ihr Repräsentationsbedürfnis hatte sich hier stark manifestiert.

So ist die prachtvolle Kleidung der Königin Zita – ein Geschenk ihrer ungarischen Hofdamen – mit sorgfältiger Handarbeit vieler Näherinnen und Klöpplerinnen nach einem im beliebten Salon Girardi entworfenen, von dem traditionellen ungarischen Prachtgewand der Adeligen inspirierten wertvollen Musterstück angefertigt worden.

Die Presse feierte das frisch gekrönte Königspaar, die Schönheit der Königin, ihre Eleganz und die Pracht der feiernden Elite, alles in allem, die Großartigkeit der Krönungszeremonie. Es ist schwer zu entscheiden, wie und wann der Gedanke erst manifest wurde, die festlichen Gewänder öffentlich auszustellen, aber die teilnehmenden Gäste sind schon im Januar 1917 darum ersucht worden, ihre Kleidungs- und Schmuckstücke für Ausstellungszwecke in das Nationalmuseum einzuliefern. Die Ausstellungsexponate sind auf 250 Fotografien von Antal Weinwurm und seinem Sohn dokumentiert worden und dienen als unersetzliche Zeugen ihrer Zeit, denn die ausgestellten Objekte selbst sind größtenteils in den folgenden stürmischen Jahrzehnten zugrunde gegangen.

Wenn die Krönungszeremonie von Franz Joseph I. und Königin Elisabeth im Jahre 1867 den Höhepunkt des ungarischen Prachtgewandes darstellt, gilt die Krönung von 1916 als einer der letzten aufglänzenden Momente ihrer Geschichte. In der Zwischenkriegszeit dienten die traditionellen Prachtgewänder noch für Repräsentationszwecken, aber langsam sind sie unbrauchbar geworden. Ihre größten Feinde sind der Verfall und die Umarbeitung zur Weiterverwendung geworden. Die Teile, die glücklicherweise doch noch in staatliche Sammlungen gelangt sind, zeugen viel lebendiger von ihrer Zeit als alle Fotografien und Schwarz-Weiß-Aufnahmen.

